

**ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI  
KONFERENCIA  
HUMÁNTUDOMÁNYI SZEKCIÓ**

**Pintér Zsombor Manó**

**2025**

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM  
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

***Oroszlánvadászat, feminizmus és  
polgárháborús pszichózis a posztkoloniális  
Mozambikban***

*Mia Couto: Az oroszlán vallomása című regényének elemzése  
a posztkolonializmus és a feminizmus tükrében*

Témavezető: Dr. Urbán Bálint, egyetemi adjunktus

Hallgató: Pintér Zsombor Manó

Újlatin nyelvek és kultúrák alapképzési szak, portugál szakirány

Lezárás dátuma: 2025. 01. 11.

## Tartalom

|                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------|----|
| A témaválasztás megindoklása.....                                     | 4  |
| A portugál nyelvű irodalmakról Afrikában .....                        | 5  |
| Bevezetés .....                                                       | 5  |
| Angola portugál nyelvű irodalmai .....                                | 8  |
| A Zöld-foki-szigetek portugál nyelvű irodalmai .....                  | 10 |
| Mozambik portugál nyelvű irodalmai .....                              | 11 |
| A posztkoloniális állapot megjelenési formái a regényben.....         | 12 |
| A luzofónia és a gyarmatosítás tematizálása .....                     | 12 |
| Nyelvi hibriditás és posztkolonializmus.....                          | 16 |
| Kulturális hibriditás: mágikus múlt és realista jelen összeérése..... | 18 |
| A feminizmus megjelenési formái a regényben .....                     | 19 |
| Nyelvi hibriditás és feminizmus .....                                 | 19 |
| A közügyekhez való hozzáférés .....                                   | 20 |
| Szexualitás .....                                                     | 22 |
| Állat és ember közti ontológia határ elmosása .....                   | 23 |
| Narratív hibriditás, bináris oppozíciók .....                         | 26 |
| Konklúzió .....                                                       | 27 |
| Bibliográfia.....                                                     | 30 |
| Internetes hivatkozások .....                                         | 32 |

## A témaválasztás megindoklása

Kutatásom témája a mozambiki író, Mia Couto: *Az oroszlán vallomása* című regényének elemzése a posztkolonializmus és a feminizmus tükrében. A dolgozat azt hivatott ismertetni, hogy a gyarmatosítás során miként hatott egymásra a nyugati keresztény világot megtestesítő Portugália és az annak évszázadokon át alávetett, ma már autonóm ország, Mozambik. Továbbá, bemutatom, miképpen érhető nyomon a posztkoloniális tapasztalat a regényszövegben. Rámutatok arra, hogy Couto műve a nők bántalmazását és jogsérelmét tekintve nem elszigetelt eseteket mutat be, hanem a női nem strukturális, rendszerszintű elnyomásáról beszél. Dolgozatomban annak összefüggését vizsgálom, hogy a nők felszabadítását a regény világában Couto bináris oppozíciók részleges és teljes dekonstrukciójával végzi el.

Ezentúl egy tágabb kontextusban is vállalat teszek. Magyarországon a portugál nyelvű afrikai irodalmak recepciója elenyésző,<sup>1</sup> de az előbbi tendencia tapasztalható általában véve az afrikai irodalmakkal kapcsolatban is. A nemzetközi sikerek ellenére a legnevesebb portugál nyelven alkotó afrikai írók, mint Pepetela, Chiziane vagy éppen Agualusa, Magyarországon szinte ismeretlenek, számtalan művük magyar fordítása még várat magára. Példának szeretném hozni az egyik legsikeresebb kortárs afrikai író, a kutatómunkám fókuszába került Mia Couto-t. Életműve az idegennyelvű fordítások nyomán Európa és Amerika szerte ismertté vált, viszont magyar nyelven mindössze egy regénye jelent meg. Az előbbi okból kifolyólag, megfelelő idegennyelvismeret nélkül a hazai olvasóknak nem áll módjukban megismerni Couto írói munkásságát.

Ebből kifolyólag a dolgozat elsődleges céljai közé tartozik Mia Couto életművének, a portugál nyelvű afrikai országok és legtágabb kontextusban Afrika irodalmainak a népszerűsítése. Ennek részeként a regényszöveggel foglalkozó analitikus részt megelőzően tárgyalom a portugál nyelvű afrikai irodalmak történetét is. Az irodalomtörténeti áttekintéssel bemutatom azt az irodalmi és kulturális teret, amiben az elemzésem tárgyát képző regény megszületett. Szándékom szerint, a dolgozat megírásával egy kicsiny részt válllok abból a kulturális misszióból, ami az afrikai portugál nyelvű irodalmak presztízsének emelését, valamint azok megismertetését szolgálja a magyar olvasóközönséggel.

---

<sup>1</sup> Szabó Daniella, "A portugál nyelvű afrikai irodalom Magyarországon," in *Irodalmak Afrikában*, szerk. Biernaczky Szilárd (*Helikon Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 66. évf. 4. szám, 2020), 632-638.

# A portugál nyelvű irodalmakról Afrikában

## Bevezetés

A nemzetközi és magyar tudományos világra tekintve egyaránt kijelenthetjük, hogy nem rendelkezünk kielégítő mennyiségű és mélységű háttérismeretekkel a portugál nyelvű afrikai irodalmak vonatkozásában. Európában számos neves központja létezik az afrikanisztikai kutatásoknak, de a luzoafrikainisztika területe még mélyebb vizsgálódásra vár, hiszen a portugál nyelvű afrikai országokkal foglalkozó ismeretanyagok – ellentétben a sokkal szerencsésebb helyzetben lévő angol és francia nyelvű országokéval – meglehetősen hiányosak.<sup>2</sup>

A portugál nyelvű afrikai irodalmak kialakulását nagyban meghatározta az országok történelmi fejlődése, amit a portugál gyarmatosítás, majd a későbbiekben a gyarmati rendszer felbomlásának függvényében kell vizsgálnunk. Portugália a reconquista részeként 1415. augusztus 21-én elfoglalja Ceuta városát.<sup>3</sup> A fegyveres harcok okozta károk és a meglévő mór többség miatt az észak-afrikai város elsősorban nem gyümölcsöző gazdasági lehetőségeket hordozott magában, hanem szimbolikus jelentéssel bírt: elérkezett a középkor vége.<sup>4</sup> A korona Európán túli terjeszkedése nemcsak a saját tengeri birodalmának kiépítése szempontjából volt fontos, túlmutat az ország saját történelmére. Az első karavellák elindulásával, a Bojador-fokon való túljutással, ahogy Fernando Pessoa híres verse is fogalmaz: „Ki a Bojador-fokon<sup>5</sup> áthajóz, gyötrelmen is győz a hajós...”<sup>6</sup> Megnyitnak egy új világot, létrehoznak egy több évszázadon keresztül fennálló, négy kontinensre kiterjedő gyarmatbirodalmat, melyben a technológiák importálása és exportálása mellett többek között ott hagyják a nyomukat a gasztronómia az építészet, a közigazgatás megszervezése és a portugál nyelv elterjesztésének formájában. A hajdani gyarmatbirodalom különböző részein eltérő nyelvi örökség alakult ki, de valamennyi, egykor a portugál korona által felügyelt terület hivatalos nyelve ma a portugál, ahogy a PALOP-országoknak<sup>7</sup> is.

---

<sup>2</sup> Szabó Daniella, *A portugál nyelvű afrikai irodalom Magyarországon*: 632.

<sup>3</sup> Rákóczi István, *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században* (Budapest: Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2006), 28.

<sup>4</sup> Rákóczi, *Tengerek tengelye*, 28.

<sup>5</sup> Gil Eanes 1434-ben haladt át elsőként a komoly pszichikai határt jelentő Bojador-fokon. Számtalan legenda övezte a területet. Az örvények miatt lehetetlennek tartották az onnan való visszatérést, sőt, sokan úgy gondolták, hogy ez a pontot a világ pereme. A sikeres átkelés lehetővé tette a nyugat-afrikai partszakasz felfedezését.

Forrás: Rákóczi, *Tengerek tengelye*, 92-94.

<sup>6</sup> Pessoa, Fernando, „Portugál tenger,” in *Hesperidák kertje. Az ibéri világ költészete II. Portugál és gallego nyelvű költészet*, (Budapest, Európa, 1971), 258.

<sup>7</sup> Ez a betűszó a Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa kifejezésnek a rövidítése, aminek megfelelője a „portugált hivatalos nyelvként használó afrikai országok” elnevezés. A kifejezés a következő hat ország külső

A magyar nyelvű olvasók első érintkezése ezen országok irodalmaival a 20. század második felére tehető, amikor is megjelent Magyarországon az Angolában élő, de Mozambiki születésű Castro Soromenho *Halott föld* című regénye, majd ezt követően az Akadémia Kiadó gondozásában 1971-ben Keszthelyi Tibor *Az afrikai irodalom kialakulása és fejlődése napjainkig* című munkája.<sup>8</sup> Ebben az időszakban a mai PALOP országok az érdeklődés középpontjába kerültek. A portugál nyelvű afrikai országok függetlenségért tett erőfeszítéseivel kapcsolatban az Amerikai Egyesült Államok a Szovjetunió egyaránt szimpátiát mutatott. Bizonyos felszabadítási mozgalmak, mint az MPLA Angolában és a FRELIMO Mozambikban, a Szovjetunió támogatását élvezték. Ezen mozgalmak értékválasztásából és a politikai szövetségből következően jelenhettek meg magyar fordításban portugál nyelvű afrikai országokból származó baloldali íróknak a könyvei az államszocialista Magyarországon.<sup>9</sup>

A portugál gyarmatosítás a kezdetektől fogva egyfajta dualitást hordozott magában. Asszimetria mutatkozik a portugál és a 17. századtól hegemón, angol gyarmatosítás között, ami gazdasági és politikai okokra egyaránt visszavezethető. Míg Anglia képes volt jelentős hatást gyakorolni a világrendre, addig Portugália kicsi, félperifériára szorult ország volt. Bár gyarmatosító volt, maga is többször került Angliának kiszolgáltatott helyzetbe, főként előnytelen kereskedelmi egyezségek következtében. A koloniális időszakban az előbb említett politikai, gazdasági és diplomáciai deficitok életre hívták a gyarmatosítási modell bírálatait, amit az a gondolat is példáz, miszerint egy elmaradott ország, elmaradott gyarmatokat fog szülni.<sup>10</sup>

A portugál gyarmati rendszer összedőlését megelőző kritikus pont volt, hogy 1961. december 18-án India hadserege felszabadította a portugál gyarmatbirodalomnak évszázadokon át részét képező Goa, Diu és Damão enklávékat.<sup>11</sup> A Portugáliában 1974. április 25-én lezajlott, Szegfűk forradalmának nevezett katonai hatalomátvétel véget vetett az 1933 óta az ország fölött diktatórikus eszközökkel uralkodó Estado Novo rezsimnek.<sup>12</sup> Ennek következményeképp monumentális normalizálódási folyamatok indultak el Portugáliában, aminek része volt, hogy

---

elnevezését, valamint a gazdaság, politika és kultúra különböző szintjein való együttműködését takarja: Angola, Zöld-foki-szigetek, Bissau-Guinea, Mozambik, São Tomé és Príncipe és 2011 óta Egyenlítői-Guinea. Forrás: Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$paises-africanos-de-lingua-oficial-portuguesa](https://www.infopedia.pt/artigos/$paises-africanos-de-lingua-oficial-portuguesa). Megtekintve: 2024. 12. 29.

<sup>8</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Alomvadászok. Portugál-afrikai elbeszélések*. (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012), 147.

<sup>9</sup> Szabó Daniella, *A portugál nyelvű afrikai irodalom Magyarországon*: 634.

<sup>10</sup> Boaventura de Sousa Santos, "Entre próspero e Caliban. Colonialismo, pós-colonialismo e interidentidade," *Novos Estudos* no. 66 (2003): 23-24.

<sup>11</sup> Szilágyi István, "A birodalmi retorikától a Portugálul Beszélő Országok Közösségéig (Geopolitikai kódok és dekolonizáció Portugáliában, 1928-1996)," *Valóság*, 8 sz. (2013): 31.

<sup>12</sup> Szilágyi István, "A birodalmi retorikától a Portugálul Beszélő Országok Közösségéig," 33.

1975-re,<sup>13</sup> az úgynevezett tengerentúli területek (Portugália afrikai gyarmatai) maradéka is, elnyerte függetlenségét. A függetlenségüket elnyert országokban – a posztkoloniális állapot természetes velejárójaként – megjelent egyfajta ellenszenv a portugálok irányába. Az egykori anyaországban pedig más gyarmattartó hatalmak értelmiségi rétegében tapasztaltakhoz hasonlóan megmutatkozott a gyarmatosítás bűneiért érzett megbánás.<sup>14</sup>

A modernitás 50-es, 60-as éveiben bekövetkezett szerkezetváltása érzékenységet mutatott a marginális, kisebbségi diskurzusok felé.<sup>15</sup> Megszületett a posztkolonializmus mint eszmei irányzat, mely a gyarmatosítás gyarmatosítókra és gyarmatosítottakra gyakorolt hatásait vizsgálja. Az angolszász és francia teoretikus megközelítés nem alkalmazható problémamentesen a portugál modellre, hiszen az európai gyarmatosítás történetének nincs egységes narratívája. Eltérő gyarmati struktúrák alakultak ki, amik eltérő koloniális és posztkoloniális hagyományokat eredményeztek.<sup>16</sup> Gilberto Freyre például luzotropikalizmusként ismert elméletében rámutat, hogy a portugálok rassziálisan is elkeveredtek a gyarmatok népeivel, a fekete rabszolgákkal és arra, hogy más gyarmatosítókkal összevetve alkalmasabbak voltak a trópusi világ gyarmatosítására. Freyre szerint ez a kulturális és rassziális elkeveredés a brazil azonosságtudat egyik legerőteljesebb formálója.<sup>17</sup>

Manuel Ferreira munkásságával élénk diskurzus vette kezdetét Portugáliában az afrikai irodalmakat illetően. Egyetemi előadásokat tartott a témában és megindította az *África* című irodalmi-művészeti folyóiratot Lisszabonban. Antológiák kerültek kiadásra, melyek az újonnan napvilágot látó versek és prózai alkotások mellett a koloniális időszakból származó korábban ki nem adott művek is tartalmaztak. A PALOP-ot alkotó országok ekkor még csak formálódtak, igyekeztek meghatározni a saját identitásukat, és kevés írástudó lévén az íróknak markánsan ki kellett venniük a szerepüket a nemzet építéséből, aminek hatására csökkent az irodalmi termelés.<sup>18</sup>

---

<sup>13</sup> Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$independencia-das-colonias-portuguesas-em](https://www.infopedia.pt/artigos/$independencia-das-colonias-portuguesas-em). Megtekintve: 2025.01.04.

<sup>14</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 147.

<sup>15</sup> Hutcheon, Linda, *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*, Routledge (New York – London, 1995) 58.

<sup>16</sup> Urbán Bálint. "A luzofón posztkolonialitás elmélete és az afrikai portugál nyelvű irodalmak," *Alföld*, 71, 6. sz. (2020): 73.

<sup>17</sup> Freyre, Gilberto, *Udvarház és szolgaszállás*, ford. S. Tóth Eszter (Gondolat: Budapest, 1985) 13.

<sup>18</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 148.

## Angola portugál nyelvű irodalmi

Amikor a portugál nyelvű afrikai irodalmakat vizsgáljuk, akkor Angolát jelölhetjük meg, mint ennek a hagyománynak az elindítóját, sőt sokáig csakis kizárólag angolai irodalomról beszélhetünk. Kezdetben az Angolából elszármazottak, nagyrészt a Lisszabonban tanuló fiatal értelmiség jelentetett meg irodalmi folyóiratokat. Ilyen volt az 1951-ben útjára indult *Mensagem* ('Üzenet') című irodalmi és kulturális tematikájú folyóirat, később pedig a *Cultura 11*, amit Coimbra-ban jelentettek meg 1957-től kezdve.<sup>19</sup> Portugália afrikai gyarmatai újra felfedezték saját irodalmukat, ami szerves velejárója, sőt formálója volt a függetlenség és szabadság étoszát, a Portugáliától való elszakadás és az idejétmúlt gyarmati berendezkedéssel való leszámolás gondolatát megfogalmazó eszméknek. A Salazar-éra hajnalán, 1933-ban, működésbe léptették az előzetes cenzúra rendszerét, mely a társadalom agymosását és az állami propaganda közvetítését volt hivatott előmozdítani.<sup>20</sup> Voltak kötetek, amelyek bár a cenzúra ellenére megjelenhettek, témájukban a portugál állam számára elfogadhatatlanok voltak. Ilyen volt Luandino Vieira 1957-ben megjelent *A cidade e a infância* ('A város és a gyermekkor') című prózakötete, ami erőteljesen bírálta a gyarmati rendszert. A cenzúra intézményén túl a politikai ellenlábasok elhallgattatására és a társadalomtól való elszigetelésükre az államhatalom többek között megnyitotta Peniche erődbörtönét<sup>21</sup> és a Zöld-foki-szigeteken elhelyezkedő Tarrafal munkatáborát is, ahol Luandino Vieira töltötte börtönbüntetését.<sup>22</sup>

A mai PALOP-országokban a dekolonizációt megelőző évtizedek az identitáskeresésről szóltak. Ennek részeként született meg 1948 körül az Angola fiatal értelmiségének mozgalma, mely a *Fedezzük föl Angolát* mondatot tűzte zászlajára. Az angolai irodalmi hagyomány viszont mintegy másfél évszázaddal korábban megkezdődött, ugyanis a 19. század első felében már irodalmi mellékletet tartalmazó lapok jelentek meg, például a földrészen elsőként megjelenő irodalmi folyóirat, az 1855-ben induló *Aurora*, de ehhez hasonlóan a *Luz e Crença* ('Fény és Hit') is publikációs lehetőséget nyújtott az írók számára. Ezek a lapok fórumot teremtettek a közügyekkel való foglalkozásra, az ország helyzetéről, problémáiról való diskurzusra.<sup>23</sup>

Ahogy arra Pál Ferenc is rámutat, Angola irodalma már a kezdetektől egyfajta autonómiát mutat, sajátos jellemvonásokban mutatkozik meg benne az angolai identitás, ami a témaválasztás és a nyelvi regiszterek vonatkozásában is érzékelhető. Az első angolai

<sup>19</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 148.

<sup>20</sup> Szilágyi, "A birodalmi retorikától a Portugálul Beszélő Országok Közösségéig," 26.

<sup>21</sup> Szilágyi, "A birodalmi retorikától a Portugálul Beszélő Országok Közösségéig," 26.

<sup>22</sup> Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$luandino-vieira](https://www.infopedia.pt/artigos/$luandino-vieira). Megtekintve: 2025.01.05.

<sup>23</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 148-150.

verseskötet 1848-ban jelent meg *Espontaneidades da minha alma* ('Lelkem esetlenségei') címmel. Az szerző, José da Silva Maia Ferreira ebben a művében az afrikai nők szépségének állít szobrot. A korszakban jellemző volt, hogy az írók vegyítették írásműveikben a portugál nyelvet a helyi afrikai nyelvekkel, ahogy tette azt Alfredo Troni is 1881-ben megjelenő *Nga Múhuri* ('Özvegyasszony') című kisregényében.<sup>24</sup> A kibontakozó, autonóm jegyeket mutató prózairodalmat hátraveti a portugál kormányzat gyarmati politikája. Előtérbe helyeződik a koloniális irodalom, amiben leginkább a fehér ember Afrikához való paternalista hozzáállása reprezentálódik. A feketékre, mint egzotikumra, sokszor az állatokhoz hasonlóan, ösztönlényként tekint.<sup>25</sup> Ezen irodalmaknak szellemi háttére párhuzamba hozható a luzotropikalizmus mítoszával. Gilberto Freyre brazil szociológus és kulturális antropológus 1933-ban megjelent könyve, a *Casa-Grande e Senzala*<sup>26</sup>, társadalomtudományi és történeti munkaként leírja a brazil társadalom szociokulturális kialakulását, ismerteti benne a luzotropikalizmus elméletét. Állítása nyomán, miszerint a portugálok jobb, humánusabb gyarmatosítók voltak, mint a többi európai gyarmattartó hatalom, hisz keveredtek a gyarmatbirodalomban élő, eltérő rasszjegyeket mutató népekkel,<sup>27</sup> az Estado Novo esztablismentje propagandát gyártott. A koloniális szerzők állami favorizálása, a propaganda valamint a börtönök és munkatáborok mindennapi valósága ellenére a 20. század második felének angolai prózájára már egyértelműen a gyarmati rendszer kritikájának a megfogalmazásáról szólt. Ezek az irodalmi alkotások szellemi háterszínként nyújtottak a gyarmati háború idején az éppen formálódó nemzet számára.

---

<sup>24</sup> Az afrikai nyelvek elvegyítése a portugállal a kortárt PALOL irodalomra is érvényes. Mia Couto is alkalmazza, amit dolgozatomban is tárgyalok a Nyelvi hibriditás és posztkolonializmus fejezetben.

<sup>25</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 150.

<sup>26</sup> Magyarul *Udvarház és szolgaszállás* címmel jelent meg 1985-ben a Gondolat kiadó gondozásában.

<sup>27</sup> Dicionário Priberam da Língua Portuguesa, Honlap: <https://dicionario.priberam.org/lusotropicalismo>. Megtekintve: 2024.11.24.

## A Zöld-foki-szigetek portugál nyelvű irodalmi

A legkisebb portugál államnyelvű afrikai országok, São Tomé és Príncipe valamint Bissau-Guinea<sup>28</sup> irodalma még csak napjainkban indul útjára, de a Zöld-foki-szigeteken az angolaihoz hasonlóan nagy múltra visszatekintő irodalmi hagyomány alakult ki.<sup>29</sup> Ez azzal magyarázható, hogy a luzoafrikai gyarmatbirodalomnak ez utóbbi kettő volt a legműveltebb területe. A Zöld-foki-szigeteken sokkal magasabb volt az írástudók aránya, mint más afrikai gyarmatokon, a portugálok más státuszt is tulajdonítottak neki. A hivatali és egyéb adminisztratív pozíciókba gyakran zöld-fokiakat küldtek Angolába, Mozambikba, Bissau-Guineába. A népesség viszonylatában itt tudtak a legtöbben portugálul beszélni, ami magyarázható a helyiek anyanyelve és a portugál közötti nagyfokú hasonlósággal. A szigetvilág gyarmatosítása nagyban eltért a kontinentális területeken tapasztalt módszerektől. A szigetcsoporthoz lakatlan volt, amit többségében rabszolgákkal, valamint az anyaország számára terhesnek ítélt emberekkel népesítettek be, például rabokkal és zsidókkal.<sup>30</sup> Nem lévén közös nyelv, kialakult a kreol, ami kezdetben a családi élet nyelve volt, később pedig a művészeteké lett. Bár már az 19. században születtek irodalmi alkotások a szigetvilágon, a nemzeti identitást megfogalmazó alkotások csak később, a 20. század harmincas éveiben láttak napvilágot.<sup>31</sup>

Az egyik legjelentősebb folyóirat a zöld-foki irodalomtörténet szempontjából a *Claridade* ('Világosság'). Írói a nemzeti zenei műfajok, például a morna-k nyelvezetét alkalmazták a szépirodalomban. Jellemző témájuk volt a nyomor, a vízhiány, az elvágódás és az elvándorlás. A *Claridade* költői az *evasionismo* („szeretnék elmenni, de maradnom kell”) kifejezésével azonosíthatóak a leginkább, amiben az emigrálás tragédiája, a gyökerektől való elszakadás, a honvágy, a bizonytalanság és az otthon maradók véget nem érő vágyakozása és nehézségeinek érzékletes bemutatása figyelhető meg.<sup>32</sup> Ehhez a hagyományhoz kapcsolódik a próza világában Baltazar Lopes is, amikor 1947-ben megjelenteti *Chiquinho* című regényét, ami az emigráció következtében szétszakadó családokat ábrázolja.<sup>33</sup> Megjelenik benne az a mai

---

<sup>28</sup> Az egykori spanyol gyarmat, Egyenlítői-Guinea 2010-ben az állam hivatalos nyelvéné tette a portugált is. Az ország 2021 óta a PALOP teljes jogú tagja. Az országnak nincs ismert portugál nyelven alkotó írója, így dolgozatomban Egyenlítői-Guinea irodalmi hagyományát nem tárgyalom. Forrás: Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$guine-equatorial](https://www.infopedia.pt/artigos/$guine-equatorial). Megtekintve: 2024.12.21.

<sup>29</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 151-152.

<sup>30</sup> Varga Boglárka, „Miért emelkedik ki a Zöld-foki-szigetek az afrikai országok közül?,” in *Az Eiffel-torony árnyékában. Majoros István 70 éves*, szerk. Búr Gábor, Székely Gábor és Pál István (Budapest, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2019), 703-717.

<sup>31</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 151.

<sup>32</sup> Pál Ferenc, „Afrika portugál nyelvű irodalmairól”. *Nagyvilág* 53, 11. sz. (2008): 1120-1121.

<sup>33</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 151-152.

napig is nagyon általános családmodell, hogy a férfi a tengeren túl él, többségében Amerikában, és onnan próbálja meg eltartani a szigetvilágon élő családját.

## Mozambik portugál nyelvű irodalmi

Mozambikban az egyértelműen nemzetiként azonosítható irodalom megérkezése az 1980-as évekre datálható, de már az ezt megelőző évtizedekben is jelentek meg publikációk, folyóiratok, amelyek egyfajta mozambiki identitást fogalmaztak meg. Ezek a jegyek az ország első jelentős költőnöje, Noémia de Sousa művészetében is feltűnnek, lírai alkotásainak jellemző témája volt az afrikai öntudat hangsúlyozása. Ahogy a mozambiki állam, úgy a Portugáliától független irodalmi hagyományok kialakítása is nemzeti érdekként és szükségszerűségként lépett elő. Ennek első állomása a *Msaho* ('Dal') folyóirat volt, melynek szellemi öröksége *Paralelo 20* költőcsoportban folytatódott. A korszak prózaírói, mint Luís Bernardo Honwana és João Dias, ahogy a költők is, egyszerre küzdöttek a gyarmati- és polgárháborúk nehézségeivel, valamint az országépítés problémáival, ami egyértelműen visszavetette Mozambik irodalmi termelését is.<sup>34</sup>

Mozambikban a független nemzeti irodalom megérkezése az 1980-as évekre datálható, amikor is megjelenik a *Charrua* ('Eke') című folyóirat, ami tehetséges fiatalok tucatjait gyűjti maga köré. Írói azon túl, hogy kifejezésre juttatják a mozambikiség mibenlétét, különös érzékenységgel fordulnak a mindennapok témáihoz.<sup>35</sup> Ebben az időszakban jelentek meg Mia Couto első alkotásai is. Couto mára a PALOP országok egyik legkiválóbb kortárs szerzője, aki a szintén mozambiki Paulina Chiziane írónőhöz hasonlóan elnyerte a Camões-díjat, amit a portugál nyelvű világ legnívósabb irodalmi díjaként tartanak számon.<sup>36</sup> Fontos megjegyezni, hogy a portugál nyelvű afrikai országokban lezajlott demokratikus átrendeződések következtében az írók felszabadultak az osztályharcos béklyók alól és felemelkedhetett egy írónemzedék, amely a várakozások szerint a latin-amerikai mágikus realista írók irodalmi boomja-t idéző sikert jelez elő. Couto mellett ide sorolható két angolai kortárs író is, Agualusa

---

<sup>34</sup> Pál Ferenc. "Afrika portugál nyelvű irodalmairól," 1122.

<sup>35</sup> Pál Ferenc (szerk.), *Álomvadászok*, 153.

<sup>36</sup> Szabó Daniella, "A portugál nyelvű afrikai irodalom Magyarországon," 636.

és Pepetela, akik munkásságának irányába fokozott érdeklődést tanúsítanak a luzofónián<sup>37</sup> túl a nemzetközi irodalmi világban is.<sup>38</sup>

## A posztkoloniális állapot megjelenési formái a regényben

### A luzofónia és a gyarmatosítás tematizálása

Peter Sloterdijk szerint a portugál gyarmatosításra a modernitás elfelejtett alapeseményeként kéne tekintenünk.<sup>39</sup> Az ország történelmében ezt támaszthatná alá Ceuta bevétele, a Bojador-fokon való áthajózás vagy Vasco da Gama indiai útja, de bármennyire is prosperáló volt kezdetben a aranyévszázad expanziója gazdasági és kulturális szempontból egyaránt, Sousa Santos szerint Portugália a 17-18. századra félperifériára szorult. Képtelen volt feloldani a modernitás nagy dichotómiáit: vad/civilizált, rurális/urbánus, hagyományos/modern, természet/kultúra. Összegezve veszített a kapitalista modernitással szemben.<sup>40</sup> Hegel Európa történelmi szubjektumaként a centrum-országokat: Németországot, Franciaországot és Nagy-Britanniát jelölte meg, ezzel szimbolikusan lecsatolta az Ibériai-félszigetet a modern Európáról.<sup>41</sup> Portugália kiszolgáltatottja lett az európai nagyhatalmaknak, különösen Angliának, amely a 17. századtól már hegemon gyarmatosítóként lépett elő. Mindezen okok a portugál gyarmatosításnak egyfajta hibrid jelleget adtak, amit szubaltern gyarmatosításnak nevezünk, melynek egyik legélesebb kifejeződése a Sousa Santos által leírt shakespeare-i Prospero-Caliban kettős. Eszerint a portugál gyarmati rendszer hibrid identitása abban áll, hogy egyszerre volt a kulturális és gazdasági fölényt gyakorló Prospero és a gyarmatosító szemszögéből nézve a „barbár” is, aki alávetett szerepbe kényszerült. Anglia informális gyarmataként, Portugáliának nem fejlődött a könnyűipara, így saját gyarmataival is függési viszonyba került, amit Perry Anderson ultrakoloniális modellnek nevez.<sup>42</sup>

---

<sup>37</sup> A luzofónia magába foglalja Portugáliát és egykori gyarmatainak utódállamait. Ezen országok között különböző szintű gazdasági, oktatási és kulturális együttműködés zajlik. Az országok közti együttműködést a portugál nyelv érvényesülési területén a CPLP (Portugál Nyelvű Országok Közössége) támogatja. Forrás: Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$lusofoia?uri=lingua-portuguesa/lusofonia](https://www.infopedia.pt/artigos/$lusofoia?uri=lingua-portuguesa/lusofonia). Megtekintés: 2025.01.03.

<sup>38</sup> Pál Ferenc. "Afrika portugál nyelvű irodalmairól," 1122.

<sup>39</sup> Sloterdijk, Peter, *Palácio de Cristal. Para Uma Teoria Filosófica da Globalização*, ford. Manuel Resende (Lisboa: Relógio d'Água, 2008), 86.

<sup>40</sup> Boaventura de Sousa Santos, "Entre próspero e Caliban. Colonialismo, pós-colonialismo e interidentidade," *Novos Estudos* no. 66 (2003): 23-24.

<sup>41</sup> Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Előadások a világtörténet filozófiájából*, ford. Szemere Samu (Budapest, Akadémiai, 1979), 190.

<sup>42</sup> Urbán Bálint. "A luzofón posztkolonialitás elmélete és az afrikai portugál nyelvű irodalmak," 75-77.

„Isten valamikor asszony volt. Még mielőtt messzire került volna mindattól, amit teremtett, és amikor még nem hívták Nungunak, a mindenség Ura éppen olyan volt, mint a világ valamennyi asszonya. Azokban az időkben még ugyanazon a nyelven beszéltünk, mint a tengerek.”<sup>43</sup> Az előbb idézett szöveg egyszerre mutat meg olyasvalamit, ami afrikai és európai jegyeket egyaránt magában hordoz. A fentebb idézett szövegrészlet europizált olvasata a zsidó-keresztény kultúrkörrel való párhuzam esetében fejeződik ki. Lehetséges interpretációja a Bábelrel való hasonlóságok meghatározása, mert arról az időről beszél, még mielőtt a nyelvek összekeveredtek volna. A biblikus értelmezési sík további lehetőségét a szöveg naturalisztikus jegyeinek elemzése teszi lehetővé. Az emberi nyelvek egységén túl, a természet is egységet alkotott az emberrel. Olvasható egyfajta paradicsomi ősállapotként, de azonosítható az Afrikára jellemző természetközelség és orális hagyomány megjelenéseként is.

Mia Couto művei folyamatosan tematizálják a luzofóniát és a portugál gyarmatosítást. Karakterei a varázslók által uralt múlt és realista jelen között keresik a helyüket a világban. A kultúrák, hiedelmek, hagyományok és vallások folytonos összetalálkozása, együttélése, helyenként egymás határainak felsértése figyelhető meg a történetben. Az oroszlán vallomása című regényében is megjelenik a gyarmatosítás termékeként kialakult hibrid kulturális tér. Homi K. Bhabha szerint a gyarmatosítás során sok helyen nem történt rassziális elkeveredés, de kulturális átszajátítási- és cserefolyamatok igen. Fontos megjegyezni azt is, hogy ezek a cserefolyamatok mind a gyarmatosítóra mind a gyarmatosítottra hatnak és hatottak a portugál gyarmatosítás esetében is, bizonyos mértékben mind a két fél kultúrája megváltozott, amit kulturális hibriditásnak nevezünk.<sup>44</sup> A gyarmatosítás ezen tulajdonságai és következményei felvetik a kérdést, hogy a civilizációknak földrajzi határai vannak-e? Ennek szemléltetésére a következő idézetet hoztam a regényből: „Temetőnk megszentelt földjében több kereszt is állt, ez mutatta, hogy mások vagyunk, mint a muzulmánok és a pogányok.”<sup>45</sup> A regény központjában egy krisztianizált fekete család áll. Észak-Mozambikban élnek, ahol mai napig jelen van a törzsi kultúrák világa és az iszlám is, felmutatva ezzel a kolonizáció korában fogant cserefolyamatokból fakadó vallási hibriditást. Az általam tárgyalt Couto regényben az iszlám vallási, kulturális szokásai, nincsenek szerepeltetve, csupán az előbbi kontextusban jelenik meg említés szintjén, a törzsi vallásossággal együtt szembeállítva a kereszténységgel. A történet a főhősnő, Mariamar nővérének, Silência-nak a temetésével kezdődik, aki a kizárólag nőket

---

<sup>43</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 11.

<sup>44</sup> Bhabha, Homi K., „Of mimicry and Men,” in *The Location of Culture* (London - New York: Routledge, 1994), 85-92.

<sup>45</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 12.

zsákmányul ejtő oroszánoknak a legutóbbi áldozata volt. Anyjuk, Hanifa Assula a gyász jeleként leborotválja a haját, amit férje felró neki: „Miért borotváltad le a hajad? Hát nem vagyunk keresztények?”<sup>46</sup> A férj, Genito Serafim Mpepe, az idézett szövegrészlet alapján, helyteleníti a családban a bantu szokások gyakorlását, ami párhuzamba hozható a keresztény vallás kizárólagos logikájával. Ellentétben például a hinduizmussal, amit Couto más regényeiben tematizál, hiszen történetei Mozambik földrajzi elhelyezkedése miatt gyakran reflektálnak az indikum kultúrájára.<sup>47</sup> A hindu vallás határai halványabbak, hiszen elveti a kereszténység történelemszemléletét. Elutasítja, hogy az isten a történelemnek csupán egy pontján, csak egy időben és csak egy szűk réteg számára mutatkozott volna meg. Jézus Krisztust is elfogadja isten megtestesülésének, ezzel szemben a kereszténység más vallások,<sup>48</sup> mint a hindu szent iratait nem fogadja el, követői számára az egyetlen „természetfeletti vallás”.<sup>49</sup>

A régiók közti cserefolyamatok és mozgások mögött sokszor a rabszolgaság állt. A műben a nagypapa, Adjiru mesél a falu férfiainak arról, hogy elhurcolták az őseiket a tengeren túlra, valamint személy szerint az ő apját is említi, Muarimi Kapitamorot, akit São Toméra vittek el, a portugálok gyarmati logikának megfelelően mezőgazdasági munkát végezni. Elaine Cristina Ferreira Duarte is elénk tárja *Tráfico atlântico e escravos* című publikációjában, hogy a 15. és 19. század között az afrikai kontinens vált a transzatlanti rabszolga-kereskedelem legfőbb munkaerőellátójává. A portugálok, valamint más európai gyarmatosítók, kereskedőállomásokat hoztak létre. A portugál korona egyfajta triangulum-kereskedelmet folytatott Európa, Afrika és Amerika között.<sup>50</sup> Iparcikket szállítottak Afrikába, például

<sup>46</sup> Couto, Az oroszán vallomása, 14.

<sup>47</sup> Mia Couto ezt gyakran hindi szavak használatával teszi, de Az oroszán vallomása regényre a nyelvi hibriditás e tekintetben nem jellemző.

<sup>48</sup> Az ábrahámista vallások kivételt képeznek, hiszen a kereszténység szent könyvének, a Bibliának része a héberől fordított Tóra és egyéb zsidó szentiratok. Forrás: Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága (szerk.): *Biblia* (Budapest, Kálvin János Kiadó, 2019), 11-243.

<sup>49</sup> Glasenapp, Helmuth von, *Az öt világvallás* (Budapest, Gondolat, 1975), 437-438.

<sup>50</sup> Kezdetben az őslakos népeket kényszerítették mezőgazdasági munkára, de a nagyfokú ellenállás és az amerikai őslakosok magas halálozási száma miatt az afrikai kontinensről, rabszolgahajókon áthurcolt rabszolgákkal váltották fel őket. A Brazíliába irányuló rabszolgakereskedelem a 19. század elején kezdett visszaszorulni, amikor Anglia lépéseket tett a rabszolgamunka felszámolására. VI. János Portugál király 1817-ben ratifikálja az angolok által támogatott, bécsi kongresszuson hozott döntést, ami illegalizálta az egyenlítőől északra a rabszolgakereskedelmet, így a portugálok fontos területektől estek el. A függetlenségét 1822-ben kimondó Brazíliában fokozódik a brit befolyás. Életbe lép a Bill Aberdeen Act, aminek értelmében a brit tengerészet felhatalmazást kapott a rabszolgakereskedelemmel foglalkozó hajók átkutatására, a rakomány lefoglalására. Brazil területen a rabszolgakereskedelem és rabszolgamunka formális betiltása 1850-ben történik meg az Eusébio de Queirós törvény behozatalával, de tényleges felszámolásuk csak a 19. század végére datálható. Forrás: Elaine Cristina Ferreira Duarte: *Tráfico atlântico de escravos*, Honlap:

[https://historialuso.an.gov.br/index.php?option=com\\_content&view=article&id=5141&Itemid=336](https://historialuso.an.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=5141&Itemid=336).

Megtekintve: 2024.11.24.

szöveteket, lőfegyvert, amiket rabszolgákra cseréltek, hogy orvosolják a monokulturális, főleg cukornádültetvényeken fellépő munkaerőhiányt.<sup>51</sup> A 18. századtól, különösen Brazília függetlenségétől fogva általánossá vált a luzoafriai gyarmatokról való fekete munkaerő átmozgatása az Afrika nyugati partjainál elhelyezkedő szigetvilágokra, különösen a São Tomé szigetén létesített cukornádültetvényekre.<sup>52</sup> São Tomé szigetén a későbbiekben kakóföldeket alakítottak ki, ahol az Afrika más részeiről származó fekete férfiak foglalkoztatása a szerződéses munka illúzióját keltette. A regény a következőképpen fogalmaz: „Már nincs szükség arra, hogy a hajókra tereljenek bennünket. São Tomé itt van Kulumaniban. Együtt élünk mindannyian, a rabszolgák és a rabszolgatartók, a szegények és a népnúzó.”<sup>53</sup> Az előbbiekben leírt struktúra egyfajta Afrikán belüli továbbélése az öt évszázadon át fennált transzatlanti rabszolgakereskedelemnek.

Az 1933-ban alakult Estado Novo rendszer propagandagépezetének a „Portugália, Minhotól Timorig, egy és oszthatatlan” állítás központi részét képezte.<sup>54</sup> A diktatúra egységesítő törekvéseivel szemben az afrikai gyarmatok autonóm országgá kívántak válni. Ez a feszültség a függetlenségért vívott 13 éves gyarmati háborúban<sup>55</sup> kulminálódott, amit Mozambikban a mintegy 20 évig tartó polgárháborús időszak követett.<sup>56</sup> Mozambik 1975. június 25-én kikiáltotta függetlenségét, de nem következett be a várva várt felszabadulás: diktatórikus rezsim rendezkedett be a hatalomba,<sup>57</sup> amivel a szabadság illúziója szertefoszlott, hiszen a nép a gyakorlatban csak rabszolgatartó urat váltott. Az vadász Kulumaniban<sup>58</sup> kísérő író az embereket az oroszlantámadás mellett a polgárháborús emlékeikről kérdezi, amit a vadász dögevésnéként, a múltban való vájkálásként aposztrofál. Az, hogy ez tabunak számít, azt jelenti, hogy a háború okozta traumák közösségi szinten nem lettek megfelelően feldolgozva. Az egyik falubeli veterán az oroszlanokat a portugálokkal azonosítja. Szerinte, ahogy a

---

<sup>51</sup> Elaine Cristina Ferreira Duarte: Tráfico atlântico de escravos, Honlap: [https://historialuso.an.gov.br/index.php?option=com\\_content&view=article&id=5141&Itemid=336](https://historialuso.an.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=5141&Itemid=336). Megtekintve: 2024.11.24.

<sup>52</sup> S. Laczkó András, „Kávét, cukor, iszony,” *Irodalomtörténeti Közlemények*, sz. 127 (2023): 4.

<sup>53</sup> Couto, Az oroszlan vallomása, 110.

<sup>54</sup> Sousa, Vitor, „O Estado Novo, a cunhagem da palavra ‘portugalidade’ e as tentativas da sua reabilitação na atualidade,” *Estudos em Comunicação* vol. 1, no. 25 (2017): 294.

<sup>55</sup> Az Afrikai kontinensen harcolók létszáma 1973-ban már 149 091 főt tett ki, a háborús kiadások pedig Portugália költségvetésének mintegy negyven százalékát tették ki. A meddő háború a portugál társadalom kimerüléséhez vezetett, migrációs hullám vette kezdetét, ezentúl megnövekedett az ország államháztartási hiánya, melyek mind a diktatúra megbukását gyorsították. Forrás: Szilágyi, „A birodalmi retorikától a Portugálul Beszélő Országok Közösségéig,” 32.

<sup>56</sup> Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$guerra-civil-mocambicana](https://www.infopedia.pt/artigos/$guerra-civil-mocambicana). Megtekintés: 2025.01.07.

<sup>57</sup> Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$samora-machel](https://www.infopedia.pt/artigos/$samora-machel). Megtekintés: 2025.01.07.

<sup>58</sup> Mariamar családjának faluja, az oroszlantámadások helyszíne.

portugáloknak a gyarmati háború idején nem volt erejük legyőzni a feketéket, úgy most az oroszlanoknak sincsen. Kiemeli, hogy bár a helyiek erősebbek voltak, a portugáloknak mégis sikerült rettegésben tartaniuk őket. Elérték, hogy a feketék egymás ellen forduljanak: afrikai az afrikai ellen, mozambiki a mozambiki ellen. Mia Couto regényében a Mozambikot sújtó elhúzódo háborúk borzalmait eredményezte, egyedülálló posztkoloniális világot mutatja be.

## Nyelvi hibriditás és posztkolonializmus

A regényt olvasva a posztkoloniális állapot egyik legszembetűnőbb kifejeződése, hogy a mű portugál nyelven íródott. Az, hogy Mozambik államnyelve napjainkban is, mintegy ötven évvel a Portugáliától független állam megszületése óta a portugál, egyértelműen a gyarmatosítás terméke. Nemcsak Couto anyanyelve a portugál, de a történetben a fővárosból, érkezett vadászé és írói is, valamint Mozambik nyelvi valóságának megfelelően, az összekötő nyelv is a shimakonde ajkú falubeliekkel.

Couto írásművészetében a nyelvi hibriditás, abban is kifejeződik, hogy neologizmusokkal, hapax legomenonokkal folyamatosan átírja a portugál nyelv szabályrendszerét. Bár *Az oroszlan vallomása* című regényben nem burjánzanak túl az ad hoc szóalkotások, ezek váltak Couto írásainak egyik legmarkánsabb jellegzetességeivé. Couto a 2000-es évekig vizsgált szövegtörzsében mintegy 2459 újonnan alkotott szó található.<sup>59</sup> Például szolgál erre *Pensageiro frequente* című kötete is,<sup>60</sup> amelynek már címében megtalálható a pensar ('vélekedik, gondol') és passageiro ('utas') portugál szavakból szóösszerántással képzett főnév. Más műveiben gyakori, hogy minden bekezdésben vannak kifejezések, amelyek elbizonytalanítják az olvasót, hogy vajon léteznek-e vagy az író kitalációi.<sup>61</sup>

A nyilvánosságban Couto az afrikai és mozambiki nemzeti identitás egyik legnagyobb szószólójaként jelenik meg, amivel mondhatni ellentétben fehér, felmenői portugálok, olvasói tapasztalata portugál klasszikusokra épül. Szülei tevékeny részt vállaltak az antikoloniális küzdelemben, ő maga pedig a nemzetépítésben.<sup>62</sup> Írói munkássága mellett biológusként

---

<sup>59</sup> Cavacas, Fernanda, *Mia Couto. Um moçambicano que diz Moçambique em português* (Lisboa: Clássica Editora, 2015), 141.

<sup>60</sup> Couto, Mia: *Pensageiro Frequente* (Lisboa: Caminho, 2010)

<sup>61</sup> Cavacas, Mia Couto, 140.

<sup>62</sup> Urbán Bálint, "Nyelvteremtés és nemzetépítés. Mia Couto és a mozambiki próza," in *Irodalmak Afrikában* szerk. Biernaczky Szilárd (*Helikon Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 66. évf. 4. szám, 2020), 569-570.

dolgozik, a polgárháború alatt pedig a FRELIMO megbízott újságírója volt.<sup>63</sup> Phillip Rothwell abszurd módon, de joggal nevezi őt posztmodern nacionalistának.<sup>64</sup> Bár iskolába portugál gyerekekkel járt, délutánjait afrikai és mesztic gyerekekkel társaságában töltötte. Hiedelemvilágukon és hagyományaikon túl több bantu nyelvjárást is elsajátított tőlük, ennél fogva már gyerekként szétválaszthatatlanná vált benne az európai öröksége és az afrikaisága.<sup>65</sup> A posztkolonializmus egyes jegyei nemcsak Couto írásművészetével, hanem neveltetésével, gyermekkori tapasztalataival, nemzeti hovatartozásának meghatározásával és politikai szerepvállalásával is mélyen összefüggnek.

A regényben Couto egyes afrikai nyelvek szókincsét elvegyíti a portugál nyelv szókészletével. Az előbbi hibrid nyelvi elemet példázza, amikor a nagyapa Mariamarnak a következőket mondja: „Ez nem maszk lesz. Hanem egy ntela, vagy nevezheted amulettnek is.”<sup>66</sup> A nyelvi hibriditás egy a rokonsági terminológia tárgykörébe tartozó szövegrészlet estében is kifejeződik, amely rámutat, hogy Kulumani lakói a 'nagyapa' rokonsági megnevezést szélesebb körben használják, mint ahogy az az európai nyelvekben megszokott. „Errefelé nagyapánknak nevezzük összes anyai nagybátyánkat.”<sup>67</sup> Anakulunak nevezik őket, ami azt jelenti, hogy: „a legöregebb közülünk”.<sup>68</sup> Ahogy a család, úgy maga Hanifa Assula is kilógott a többségi társadalomból, hiszen egy műveltebb néposztályhoz tartozó nő volt. A férjét *ntwangu*-nak nevezi, tiszteletből soha nem mondhatta ki a nevét, ahogy az összes többi Kulumaniban élő asszony sem. Magázza a férjét, míg a férje tegezi őt. Hiába származott egy műveltebb néposztályból, Kulumaniban élt, ahol a jelen teljességében a múlt tiszteletére és annak továbbélésére épült.<sup>69</sup>

Az ad hoc szóalkotásokkal és a portugál nyelv bantu szavakkal való elvegyítésével Couto egy sajátos írói nyelvet alakított ki. Fernanda Cavacas szerint Couto nyelvi megközelítése a *brincança*, ami a portugál *brincar* (játszik, szórakozik) és *criança* (alkotás, teremtés) szavakból szóösszerántással képzett fogalom.<sup>70</sup> Couto ezzel az írói eszközével gazdagítja a nyelvet és vele egyidejűleg végzi el annak dekolonizálását is.<sup>71</sup>

---

<sup>63</sup> Machado Paiani, Flavia Renata, "Mia Couto e a reescrita da história: o 25 de Abril em Vinte e Zinco," *Revista Brasileira de História & Ciências Sociais* vol. 2, no 4 (2010): 96.

<sup>64</sup> Rothwell, Phillip, *A Postmodern Nationalist. Truth, Orality and Gender in the Work of Mia Couto* (Lewisburg: Bucknell University Press, 2004), 16-17.

<sup>65</sup> Urbán Bálint, "Nyelvteremtés és nemzetépítés," 569-570.

<sup>66</sup> Couto, *Az oroszlán vallomása*, 101.

<sup>67</sup> Couto, *Az oroszlán vallomása*, 53.

<sup>68</sup> Couto, *Az oroszlán vallomása*, 53.

<sup>69</sup> Couto, *Az oroszlán vallomása*, 14.

<sup>70</sup> Cavacas, *Mia Couto*, 137.

<sup>71</sup> Cavacas, *Mia Couto*, 140.

## Kulturális hibriditás: mágikus múlt és realista jelen összeérése

A vadász, Arcanjo Baleiro szerint az őserdőkben az emberek elfelejtették az ősi legendák tanítását,<sup>72</sup> ami utalhat az északi részeken történő krisztianizálásra és az iszlám betörésére is, amik mint ábrahámíta vallások: totális államszervezési modellek, sokszor felülírják a helyi hiedelmeket és vallásokat. Kulumaniban viszont jelen van még az ősi világ. A regényszöveg afrikai közmondások szerepeltetésével és kulturális különbségek bemutatásával tár elénk egy nagyon elzárt világot. Mágikus rítusok kísérik végig a cselekményt. Ilyen például az elhajított kő a vadászatot megelőző táncos szertartás során, amivel kapcsolatban biztosak a Kulumaniban élők, hogy soha nem fog földet érni, hanem madárrá változik és elvezeti őket a zsákmányhoz. A vadászatot kísérő rituálé és maga a vadászat valójában varázslat, méghozzá az utolsó, ami nincsen állami parancsból letiltva. Kulumani mindennapi valóságának részét képzik a varázslatos, természetfeletti történetek.<sup>73</sup> Ilyen esemény, hogy a halottak forgolódnak a föld alatt, ahogy a magzatok az anyjuk hasában.

A falubeliek betolakodónak tartják a vadászt és az író, olyanoknak, akik nem tisztelik a hagyományokat. Edward Said szerint a gyarmatosítás során a nyugat létrehozza „önmaga fiktív mását”.<sup>74</sup> Kialakul egy hibrid kulturális tér melyben egymásra hat a törzsi rítusok uralta múlt és zsidó-keresztény gyökerű felvilágosodás utáni jelen. Ez a két világ egyidejűleg íródik bele a szövegbe. A két idősíki összeérése felismerhető Adjiru Kapitamoro, Mariamar nagyapja esetében, aki kezdetben vadász volt, de később lefokozták nyomkeresőnek, ami azért történt, mert egy vadászat során véletlenül megölt egy embert. Hogy megtisztuljon ettől a bűntől, a hagyomány szerint be kellett volna magát kennie fahamuval, de ezt képtelen volt megtenni, mert egy műveltebb néposztályhoz tartozóként megaláztatásnak érezte volna ennek a rituálénak az elvégzését. Ebben az aktusban a helyi kultúra létjogosultsága kérdőjeleződik meg. A modernitás természetes velejárójaként a varázslás, a babonák és mágikus rítusok fokozatosan beíródnak a múlt narratívájába. Ahogy arra Szelényi István is rámutat *Varázstalanítás* című munkájában, a Max Weber által leírt varázstalanítás folyamat nemcsak a modernitás megérkezése a nyugati kultúrába, annak alapítóeseménye, hanem generikus fogalom, ami

---

<sup>72</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 33.

<sup>73</sup> A luzofón posztkoloniális prózára általánosságban, úgy Mia Couto szövegvilágára is jellemző, hogy csodálatos elemeket ír a történetbe. Ezt a stílust sokan a mágikus realizmussal azonosítják, de ahogy arra Urbán Bálint is rámutat, a luzofón posztkoloniális térben alkalmasabb meghatározás lenne a hibrid realizmus. Forrás: Urbán Bálint. "A luzofón posztkolonialitás elmélete és az afrikai portugál nyelvű irodalmak," 84.

<sup>74</sup> Said, Edward W., *Orientalizmus*, ford. Péri Benedek (Budapest: Európa, 2000)

egyszerre fejezi ki a gazdaság, a kultúra és politika síkján a modern emberi valóság nyomorúságát.<sup>75</sup>

Adjiru Kapitamoro kortalan volt, annyira, hogy maga is azt hirdette, hogy tőle származik a folyó: „A két kezemmel vezettem erre a folyót, a Lundi Lideiat – hirdette fennen.”<sup>76</sup> A nagyapa eszünkbe juttathatja a *Száz év magány* – mint az egyik legjelentősebb mágikus realista regény matrónáját, Ursula Iguaránt.<sup>77</sup> Csodálatos tetteit annak tulajdonították a falubeliek, hogy varázsló, de ezt ő mindig tagadta. A nagyapa az érvényben lévő tilalom ellenére rítusokhoz használt maszkokat faragott az ősi előírásoknak megfelelően, amelyek istennőket ábrázoltak. Apja nyomán, Hanifa Assula is gyakorolt betegségelűző varázslást a takatukát. Amikor Mariamarnak beteg volt a lába, lánya lelkének sebeit áttette egy tamarindusz fára, ami így elpusztult, Mariamar pedig meggyógyult. Ez a gyógyítási módszer a mágikus múlt és realista jelen összeérésén túl olvasható párhuzamként is a gyarmatosítás során Mozambikba exportált kereszténységgel. Emlékeztethet minket Jézus helyettes áldozatára.

## A feminizmus megjelenési formái a regényben

### Nyelvi hibriditás és feminizmus

A feminista kritika irányzatoktól és módszerektől függetlenül vizsgálja a nemek közti hatalmi viszonyokat. Szükségképpen pluralista, hiszen nincsenek kizárólag női területek, ahonnan beszéljen.<sup>78</sup> Dolgozatom további elemző részében a hatalmi viszonyokat a nyelv, a bináris opozíciók, a közügyekhez való hozzáférés, a narráció, a szexualitás és az állat és ember közti ontológiai határ elmosásának tükrében vizsgálom.

Toril Moi szerint szükséges különbséget tenni feminizmus, nőiség és femininitás fogalmak között. A feminista és feminizmus politikai elnevezések, amelyek a 60-as évekkel kezdődő nőmozgalmakkal való azonosulásra utalnak. Azokat jelölik meg akik, vagy amik részét képezik a patriarchátus és szexizmus elleni harcnak.<sup>79</sup> A nyelvi hibriditás a regény feminista olvasatában is kifejeződik, hiszen a literalitás keveredik benne az Afrikára annyira

---

<sup>75</sup> Szelényi Iván, „Varázstalanítás – Jegyzetek Max Weber modernitáselméletéhez,” *Holmi*, 26. évf. 11. sz (2014): 1395-1403.

<sup>76</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 53.

<sup>77</sup> Gabriel García Márquez, *Száz év magány* (ford. Székács Vera) (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1980)

<sup>78</sup> Moi, Toril, „Feminista irodalomkritika,” in *Bevezetés a modern irodalomelméletbe. Összehasonlító áttekintés* szerk. Ann Jefferson and David Robey (Budapest, Osiris Kiadó, 2003.), 234.

<sup>79</sup> Moi, Feminista irodalomkritika, 233-234.

jellemző oralitással, amit hagyományosan a nőiséggel kapcsolunk össze, gondoljunk itt például a dajkamesékre. A vadász, Arcanjo Baleiro felidézi édesanyja szavait, amint egy világmagyarázatot mesél neki gyerekkorában. Amikor a nők kapcsolatát vizsgáljuk az irodalommal, akkor szembetalálkozunk azzal, hogy sokáig nem voltak női írók és a nagy női történeteket szinte kizárólag férfiak írták meg, hiszen a nők meséltek. Sokkal erősebb volt a literalitásnál az orális hagyomány. Couto egyes karaktereinek a nevei rejtett jelentést hordoznak. Sokszor szóösszetételek, vagy létező portugál szavakat használ beszélőnévként, ilyen a vadász neve is, hiszen a portugál arcanjo (arkangyal) főnév alkalmazása személynévként egyértelműen mutatja az írói szándékot a szereplő személyiségjegyeit illetően. Adjiro Kapitamoron mellett Arcanjo Baleiro tűnik fel pozitív férfi karakterként. Ő a regény egyetlen férfi szereplője, aki őszinte szerelmet érez, emellett empátiát mutat a falu nőtagjai felé.

A regény egy teremtésmítosz felvázolásával kezdődik, ami egyszerre példázza az oralitást, de egyfajta női archetípus, természet- vagy anyaistennő is megfogalmazódik benne: „Isten valamikor asszony volt. Még mielőtt messzire került volna mindattól, amit teremtett... a Mindenség Ura éppen olyan volt, mint a világ valamennyi asszonya.”<sup>80</sup> A teremtéstörténet reflektál egy Bábel előtti nyelvi valóságra, amikor az emberek még egy nyelvet beszéltek. Isten a teremtő minőségében, természetközelségében nő volt a regényben szerepeltetett szájhagyomány szerint. A női és férfi isten közti markáns különbség az egység, a teljesség léte vagy éppen nemléte. A férfi isten korában a felfordult világ toposz fejeződik ki. Couto az orális hagyományokban kifejeződő női ősképek erejét hangsúlyozza, a világ teremtésének folyamatát a női nemnek tulajdonítja azzal, hogy párhuzamba állítja azt a magzat növekedésével: „Az égbolt még nem készült el. Pedig az asszonyok évezredek óta szövik végtelen fátyolszövetét. Amikor kigömbölyödik a hasuk, az ég is megnő egy kicsit. De ha elveszítik egy gyermeküket, a mennyboltnak egy darabkája újra elenyészik”.<sup>81</sup>

## A közügyekhez való hozzáférés

Kulumani törvényen kívüli hely, ahol az asszonyok teljesen tehetetlenek, nem kaphatnak elégtételt a személyes és közös tragédiáikért, amik elviselésére kényszeríti őket a fennálló társadalmi rendszer. A közösség férfi tagjai önbíráskodásból megerősakolják Tandit, aki

---

<sup>80</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 11.

<sup>81</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 11.

takarító volt az előjáróság otthonában. Véletlenül elsétált azon a helyen, ahol a fiatal férfiak beavatási szertartása zajlott, és ahol nőnek tilos volt megjelenniük. Az erőszakot bejelentették a hivatalos szerveknél is, de senki nem mert szembeszállni a Kulumaniban uralkodó őskori, mágikus gondolkodással. Miután bebizonyosodik, hogy Tandi elhunyt, az asszonyok siratják, és vele együtt siratják a saját életüket is, hiszen mind magukra ismernek az ő sorsában.

Naftalinda asszony, a helyi előjáró, Florindo Makwala felesége kijelenti, hogy a falu igazi ellenségei a falugyűlésben ülnek. Így szól: „Egy asszonyt megerőszakoltak és majdnem megöltek ebben a faluban. Ezt nem az oroszlánok tették.”<sup>82</sup> „Áthágta a legősibb tiltást: nő nem léphet be a shitala-ba. Még kevésbé nem teheti meg, hogy ilyen súlyú kérdésekben véleményét nyilvánítsa.”<sup>83</sup> A műben a nők strukturális elnyomása több formában is kifejeződik, ezek közül az egyik az, hogy jogilag szinte nem létező személyek. Naftalinda asszony az egyetlen nő a regényben, akinek van valamiféle jogállása, de ez is csak férje státuszának tulajdonítható. Nem szólalhat fel a shitala-ban, ami a közügyekkel való foglalkozás helye. Minekután a shitala-t csak a közösség férfi tagjai léphették át, a nőket mind szimbolikusan, mind a gyakorlatban meg lettek fosztva a mindenféle érdekérvényesítés jogától. Ha összevetjük ezt Mozambik történelmével, akkor erős ellentmondást tapasztalunk. Az ország északi részén, ahol a regény cselekménye zajlik, többségében matriarchális vezetésű törzsi kultúrák éltek. A koloniális időszakban a prazos-rendszer elismerte a helyi jogrendet és a nagy birtoktestek továbbra is többségében nők kezében összpontosultak,<sup>84</sup> viszont a regény erre a történelmi tapasztalatra nem reflektál. Naftalinda asszony felelősséget vállal a nőtársaiért és megpróbál valamit tenni egyedül a többi nőért, akik ezek a társadalmi keretek között cselekvőképtelenek. A férfiakat az élőkkel azonosítja, a nőket pedig a holtakkal, akikkel halálukban is rabszolgamunkát végeztetnek. Naftalinda asszonyt megtámadja a nőtény oroszlán,<sup>85</sup> aminek hatására Florindo lemond tiszttségéről és visszamegy tanítani, de még előtte eleget tesz felesége kérésének, megteszi a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy felelősségre vonják Tandi erőszaktevőit.

---

<sup>82</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 137.

<sup>83</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 137.

<sup>84</sup> Brugioni, Elena, *Mia Couto: Representação, História(s) e pós-colonialidade* (Braga: Universidade do Minho, Centro de Estudos Humanísticos, Edições Húmus, 2013), 160-168.

<sup>85</sup> Az oroszlántámadás körülményeit a Szexualitás valamint az Állat és ember közti ontológia határ elmosása fejezetekben részletesebben tárgyalom.

## Szexualitás

Kristeva szerint feminin az, amit a patriarkális szimbolikus rend marginalizál. Abból az állításból kiindulva, miszerint a nők szükségképpen femininek, lehetőség nyílik a femininitás helyett a női nem marginalizására.<sup>86</sup> A nők domináltsága és a közösség férfi tagjai általi elnyomatottsága legerőteljesebben talán a nemierőszak regényben való szerepeltetésével fejeződik ki. Kristeva szerint a nők közti közös vonások nem a biológia, hanem a történelem során tapasztalt ugyanolyan típusú elnyomás következményei. A következőkben bemutatom, hogy a regényben hogyan ábrázolja Mia Couto a nők ezen tapasztalati világát szexuális elnyomás vonatkozásában.

Mariammar harminc éves, amikor a történet játszódik. Tizenhat éves korában találkozik először Arcanjo Baleiroval, amikor megmentette Mariamart attól, hogy a helyi rendőr, aki egy személyben képviselte a törvényt és ismeretes volt túlkapásairól, megerőszakolja. Mariamar édesapja, Genito Mpepe egy autoriter, erőszakos személy, édesanyja pedig nem ismerte a szeretet. Ő maga mindig csak arra vágyott, hogy szeretve legyen. Arra, amitől mindenki óvta. Nővére is, aki így fogalmazott: „Engedelmeskedj mindennek, kivéve a szerelmet.”<sup>87</sup> Mariamar ebben az időben teherbe esett Arcanjo Baleirotól, de a gyermeket nem tudta kihordani, elvetélt, ami apja kegyetlenségének volt a következménye. Hanifa Assula szerint a vetélés annak a következménye, hogy Genito nagyon súlyosan megrugdosta Mariamart. Hanifa eufemizálta a számára feldolgozhatatlan igazságot, miszerint férje megrontotta a gyermekeiket. Első áldozata Silência volt, később Mariamar, aki úgy menekült ebből a helyzetből, hogy elrejtette magában mélyen az emlékeit, mert nem akart anyátlanná és apátlanná válni. Genito Mpepe vezette Tandi erőszaktevőinek a csoportját is. Hanifa elmondja Arcanjonak, hogy Tandinak tizenkét férfi megölte a lelkét és csak a testét hagyták hátra. A Genito beszélő név, ugyanis a *genito* szuffixum a portugálban a *genitocrural*, *genitofemoral*, *genitospinal*<sup>88</sup> szavak szóalkotó eleme, amik a nemiszervekre és a combtájékra utaló melléknevek. A névadás átszexualizáltsága a karakter személyiségének is az átszexualizáltságát mutatja fel.

Hanifa a lánya temetésének éjszakáján szeretkezni akart férjével, aki elutasította, mert ez a falu beszennyezésével járt volna. Hanifa Assula ki is fejezi, hogy: „ezt szeretném, beszennyezni a falut, beszennyezni a világot”.<sup>89</sup> Végül önkielégítést végez, aminek során

---

<sup>86</sup> Moi, Feminista irodalomkritika, 243.

<sup>87</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 57.

<sup>88</sup> Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: <https://www.infopedia.pt/dicionarios/lingua-portuguesa/genito->. Megtekintés: 2024.11.26.

<sup>89</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 20.

fantáziájának tárgya kezdetben a férje, majd egy naturalisztikus fordulatban Genito átváltozik egy őserdei fenevaddá, akinek az asszony átadja magát. Hanifa Assula, megleste az idős szomszéd nőt, ahogy a folyóban maszturbál. Lányának elmondja, hogy a „A szomszédasszony megtanított arra, hogyan álljunk bosszút a férfiakon...”. Olybá tűnik, hogy a szexuális szabadság tere a titokban gyakorolt maszturbációra korlátozódott le a nők számára. A patriarchátus elfojtotta a nők orgazmikus energiáját, csak teljes magányukban élhettek át szexuális örömet. A női szexualitás a perifériára szorult, takargatnivalóvá vált. Ebből kifolyólag, gyakorlása a patriarchátussal való szembeszállás, a férfiaknak való teljes alávetettség pillanatokra való megtörését jelenti.

Martina Baleiro maga, sőt a vadász egész családja áldozatul esik az uralkodó társadalmi berendezkedésnek, amiben a nőktől az önrendelkezéshez való minden jogot elvitatnak. Henrique Baleiro egy hosszú vadászútja előtt, hogy mással ne tudjon szexuális kapcsolatot létesíteni, tüvel és cérnával bevarrta felesége vagináját, aki belehalt a seb elfertőződésébe. Ronaldo, az idősebbik gyermekük is ennek lett áldozata, mert ő tudott apja tettéről, amiért lelőtte őt. Kiskorú volt, így állították bíróság elé, de egész életére bezárták egy pszichiátriai klinikára, ahol a tudata elhagyta őt. Erre lehet következtetni a működéséből, de egy leveléből, amit öccsének írt, az olvasható ki, hogy az örület felmentés csak a cselekedetére. Nem biztos, hogy az a golyó megőrizte Ronaldot, de bizonyos, hogy elvette az életét. Az akkor tíz éves Arcanjo Baleiro is belenyomorodott édesanyja halálába és bátyja bosszújába, mert soha többet nem aludt nyugodtan, sőt magában az életben nem találta a helyét az a végzetes éjszaka után, amikor egy szempillantás alatt veszítette el az egész családját.

A nagyasszony, Naftalinda elhatározta, hogy ő lesz a csali az oroszlánok számára, ezért éjszakánként meztelenül kifeküdt a holdvilágba és várt, ami egy mélységesen átszexualizált aktus. A férjének azt mondta, hogy addig nem hajlandó letenni az öngyilkos vállalkozásáról, amíg nem áll ki Tandí és a többi meggyalázott, meggyilkolt és arctalanná tett nő ügyében. A regényben a szabadság, elnyomás, tétlenség és társadalmi cselekvés mélyen összekapcsolódik a nők szexualitásával, annak szabad megélésével vagy éppen elnyomásával.

## **Állat és ember közti ontológia határ elmosása**

A mű elején kijelenti apjának, hogy: „Én voltam. Én hívtam az oroszlánokat.”<sup>90</sup> Genito, az apa a vitájuk során, mikor Mariamar szembeszállt vele, ezt mondta: „Ne nézz a szemembe,

---

<sup>90</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 27.

miközben beszélek! Vagy már nem tudod, mi a tisztelet? Lesütöttem a szemem, ahogy Kulumaniban az asszonyok.”<sup>91</sup> Ebben a rövid párbeszédben jól kifejeződik a családi dinamika, a férfiak és nők közti hatalmi viszonyok a környező szociokulturális térbe, ahol a legáltalánosabb elvárás az, hogy a nők adják fel magukat. Egy erősen hierarchizált, patriarchális rendszer rajzolódik ki. Elénk tárul a kép, ahogy a nők a földön ülnek, a férfi pedig föléjük magasodva leuralja őket, egyfajta világrend állt be, ahogy a szöveg fogalmaz: „Visszatértünk azokhoz a törvényekhez, amelyeket nem Isten tanít, és az ember nem magyarázhat meg.”<sup>92</sup>

Mariammar szembeszáll az uralkodó nőképpel, amelyet a közössége elé tár és ellentmond a férfiak elvárásának, apja parancsának is, hogy nem hagyhatja el a házat, mert a bezárást követő második napon már a folyón, egy kéregkenuban menekül börtönőre és az Arcanjo Baleiroval való szerelem elől. Menekülés közben a csónak megfeneklik egy holtágban, ahova a nagyapa, Adjiru vezette be, és ahol Mariamar találkozik a nőtényoroszlánal, akit kecsesnek, fenségesnek, méltóságteljes és fennkölt istennőnek ír le. Mariamar úgy érzi, hogy a nőtényoroszlán bensőségesen viselkedik vele és mikor indulóra fogja, a „Nővérem! Nővérem!” kiáltással próbálja maradásra bírni, majd a halott testvéreinek nevéen szólítja meg az oroszlánt: „Silencia! Uminha! Igualita!”<sup>93</sup>

A történetben nagy szerepe van az álmoknak. Megvilágító erejük van, egyes szereplők sokszor tisztábban látják a valóság lényegét az álomhatáron túl, mint az ébrenlétben. Mariamar álmában látja meg, hogy a nők léte Kulumaniban a tyúkokéhoz hasonlít. Képtelenek repülni, elmenekülni ebből a társadalmi szerkezetből. Látja magát és a nővéreit, ahogy apja tyúkjában tengetik a napjaikat reménykedve abban, hogy keselyűvé változnak és kiszabadulhatnak a rabságból. Adjiru nagyapa az álomban arra világít rá Mariamarnak, hogy a rabláncot magukban keressék, ne pedig a tyúkudvar rácsában. Ez értelmezhető úgy, hogy a nagyapa szerint mégis potensek az asszonyok és esetleg valamilyen rejtett erő van bennük, amivel képesek lennének szembeszállni a zsarnoksággal.

Mariamart saját elmondása szerint az állatok, a természet tanította meg írni, olvasni, megkülönböztetni a helyeset a helytelentől. Így fogalmaz: „Vagyis az állatoknak köszönhetem, hogy ember lettem.”<sup>94</sup> Mariamar mindig apró ajándékokat, állati maradványokat kapott a nagyapjától, aki egy papírra ráírta a tárgyak kezdőbetűjét és alájuk helyezte őket. Az állat és ember közti ontológiai határ elmosódása figyelhető meg akkor is, amikor a csaliként az udvaron

---

<sup>91</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 27.

<sup>92</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 27-28.

<sup>93</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 65.

<sup>94</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 103.

ülő Naftalainda megmentésére siet Mariamar. Emberfeletti erők szabadulnak fel belőle, megküzd az oroszlánnal, maga is oroszlánként harap, rúg, karmol, végül megfutamodásra bírja az állatot. Mariamar küzdelme során azonosult a nőstény oroszlánnal, eggyé vált vele identitása, de Adjiru nagyapa, aki elmondta, hogy nem vadállat, csak azért tekint magára így, mert vadállatként kezelték, de valójában nő. Mindenki meddőnek tartotta, de nagyapja bevallja, hogy ez ő terjesztette el a védelmében. Meg akarta őt őrizni egy szabadabb életnek. Csupán a valóság eltorzításának ezen a módján tudta elérni, hogy egy férfi se vessen rá szemet Kulumaniban. Az, hogy Mariamar biztonságát csak a meddőség illúziójával lehetett elérni, azt hordozza magában, hogy a közösség férfi tagjai a nőket, csupán a gyermeklétrehozás és a saját élvezetük kielégítésére szolgáló rabszolgákként tartják.<sup>95</sup> A nagyapa egy ennél jobb életet szán Mariamarnak, Kulumanitól távol, ahol boldog lehet egy férfival, aki nem rabszolgaként, nem állatként, hanem nőként tekint rá. Ezt a férfit, Arcanjo Baleiro személyében a nagyapa hívta a faluba. Oroszlánokat készített, hogy azok miatt a vadásznak el kelljen jönnie Kulumaniba.

A mű oroszlánvadászatot ígér, de az röviden, csak jelképesen történik meg. Az oroszlán szimbólum a műben. A regényszöveg valamint annak kulturális és történelmi kerete több lehetséges értelmezést is lehetővé tesz. Azonosítható a portugálokkal, akik a gyarmatikor borzalmaiért felelősek, de felismerhető benne a véres polgárháborús időszak is, amikor nem külső ellenség támadta a mozambikiakat, hanem egymás ellen fordultak.<sup>96</sup> A szimbólum harmadik lehetséges feloldásával Mariamar személye és az állati lét között mintegy eltűnik az ontológiai határ, ami bizonyos módon Couto esetében is megtörténik, hiszen macskák iránti gyermekkori szenvedélye miatt egy hangutánzószó személynevesítésével hozta létre magának a Mia nevet, amit íróként használ.<sup>97</sup> Mariamar maga vallja be, hogy ő a nőstényoroszlán, aki kifejezetten csak nőket gyilkol. Megvallja, hogy ő ölte meg az ikerhúgait és a nővérét, hogy megkímélje őket az élettől. De valójában nem tekintett ezekre a tettekre gyilkosságként, ez az ő abszurd felszabadítási kísérlete a női nem számára. Így fogalmaz: „...valójában nem öltem meg senkit. Ezek az asszonyok már mind halottak voltak. Nem beszéltek, nem gondolkodtak, nem szerettek, nem álmodtak.”<sup>98</sup> Totális forradalmat hirdet. Megöli a nőket, mert nők és gyermekek nélkül az emberi faj is kipusztul. Tettéből az következik, hogy a világot nem elég

---

<sup>95</sup> Engels ezt a fajta működésmódot az anyajog megdöntéséből fakadó, a női nem legnagyobb világtörténelmi vereségének tekinti. Forrás: Engels, Friedrich, *A család, a magántulajdon és az állam eredete* (Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1982), 66.

<sup>96</sup> Az oroszlán szimbólumnak ezt a két értelmezési módját korábban A luzofónia és a gyarmatosítás tematizálása fejezetben tárgyaltam.

<sup>97</sup> Urbán Bálint, „Nyelvteremtés és nemzetépítés,” 569-570.

<sup>98</sup> Couto, *Az oroszlán vallomása*, 290.

átformálni, szerinte el kell pusztítani ahhoz, hogy a nők felszabaduljanak az elnyomó tradíciók és társadalmi struktúrák alól. Ezzel együtt bosszút is áll rajtuk, hiszen az ő olvasatában a nők magukat vetik alá ezeknek az elnyomó intézményeknek, ahogy nővére is, Silência, akiről a következőket mondta: „Mardosta a féltékenység. Mert nem volt elég lelkiereje ahhoz, hogy kimódoljon magának egy másik életet. A félelem vitte halálba. Ezért amikor véget ért az élete, már rég halott volt.”<sup>99</sup>

## **Narratív hibriditás, bináris oppozíciók**

A narratív hibriditás szintén kifejeződik a feminista olvasatban is. A történetekről felváltva kapunk értesülést egy női és egy férfi nézőpontból. Mariamar elbeszélése és a vadász naplója tagolja a regényszöveget. Philip Rothwell állítása szerint Couto novelláiban és regényeiben a mitikus és mágikus világ határainak elmosódása pórhumorosan történik az írás és az oralitás határainak elmosódásával.<sup>100</sup> Míg Mariamar elbeszéléseit rendszerint egy-egy afrikai szájhagyomány vezeti be, addig a vadász naplója javarészt az író jegyzetfüzetéről átemelt mondatokkal, esetenként bibliai igeversek idézésével kezdődik. Couto az előbbi szöveg- és folklórhagyományok regényben való szerepeltetésével mintegy összekapcsolja a literalitást és a zsidó keresztény kultúrkört a férfi, az oralitást és az afrikai hagyományokat a női nemmel, bináris oppozíciókat kialakítva.<sup>101</sup> Az előbbieken meghatározott bináris oppozíciók kifejeződnek Mariamar egy mulatságról szóló visszaemlékezésében is, ahol Anrcanjo Baleiro nézte őt ahogy táncol: „De nem ugyanazok voltak az isteneink. Az övéi a könyvekben szunnyadtak. Az enyéim felserkentek a zenére. A vadász ezt nem értette meg. Én nem táncoltam. Hanem valami egészen mást tettem: leszámoltam az idővel és a béklyókkal, ugyanúgy, mint a kígyó, amikor levedli a bőrért.”<sup>102</sup> Mariamar a táncos rítus során azokat az időket élte át, amikor a nők még istenek voltak. Kulumani férfiai ezeknek az időknek a visszatértétől tartottak, a nők öntudatától és szabadságától. Fontos kiemelni, hogy a történet elbeszélője minden nőt isteni minőséggel ruház fel. Az isteni lényeket, főleg a teremtő istent rendszerint omnipotensként azonosítjuk. A történetben viszont csaknem minden női szereplő cselekvőképtelen, kivéve Mariamar, aki táncával a múlt és jelen közti határt mossa el.

---

<sup>99</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 291.

<sup>100</sup> Rothwell, A Postmodern Nationalist, 19.

<sup>101</sup> Moi, Feminista irodalomkritika, 240.

<sup>102</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 219.

Hélène Cixous szerint a feminin oldal a negatív, hatalom nélküli: aktív-passzív, naphold, kultúra-természet, nappal-éjszaka, apa-anya, fej-érzelem, értelmes-érzékeny, logospátosz. Ezen oppozíciók mélyen betagozódtak a patriarkális értékrendszerbe, így ha egy feminista ezek védelme mellett áll ki, azzal fenntartja a patriarkális metafizika létjogosultságát. A feminista feladata ezért ezen oppozíciók dekonstrukciója.<sup>103</sup>

A regényszöveg elején levő teremtésmítoszt Couto a víz motívummal kapcsol össze, ami a tűz-víz bináris oppozícióban a femininnek feleltethető meg. „Azokban az időkben még ugyanazon a nyelven beszéltünk, mint a tengerek.”<sup>104</sup> Mariamar egész lényé fundamentálisan összekapcsolódik a vízzel. Neve is magában hordozza a *mar* ('tenger') szót. A regény végén Mariamar elmeséli születésének történetét, azt hogy Hanifa Assula halva hozta őt a világra, és hogy a folyóparton temették el, ahol a névtelen gyerekeket szokták. Másnap viszont megszületett, előbújt a földből. Halva született, így névtelen gyermekként a folyóparton egy jelöletlen sírban temették el, majd a folyón próbál elmenekülni a faluból. Nagyapja próféciaja szerint: „Mariamar, te a folyóból jöttél, És egy napon még nagy meglepetéssel szolgálsz mindannyiunknak: elmegy a folyóval oda, ahová a folyó megy.”<sup>105</sup> A víz és a nő közti bináris oppozícióban való megfelelést példázza az is, hogy Naftalinda asszony neve kislánykorában<sup>106</sup> Oceanita volt, ami az portugál oceano ('óceán') szóból képzett személynév. Azért kapta ezt a nevet, mert annyit sírt, hogy az az óceán árjával ért fel. Ezzel a névadással Couto az értelmes – érzékeny bináris oppozícióból a hatalom nélküli oldallal,<sup>107</sup> az érzékennyel kapcsolja össze a nőiséget.

## Konklúzió

Annak ellenére, hogy a mű oroszlánvadászatot ígér, a történetben az alig jelenik meg. Az igazi hangsúly arra a környezetre helyeződik, ahol a cselekmény zajlik. Mia Couto erős kritikát ad hazájáról, Mozambikról, folyamatosan reflektálva a gyarmatosítás következményeképp kialakult posztkoloniális állapotra. Az oroszlán szimbólum a műben. Elemzésem során ennek a szimbólumnak a felfejtését igyekeztem elvégezni, melynek legmegalapozottabb feloldása az ontológiai határ elmosásával a nőstényoroszlán megfeleltetése a történet hősnőjével,

---

<sup>103</sup> Moi, Feminista irodalomkritika, 241-243.

<sup>104</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 11.

<sup>105</sup> Couto, Az oroszlán vallomása, 56.

<sup>106</sup> „Kulumaniban az emberek neve az idővel és az életkorukkal együtt változik.” Forrás: Couto, Az oroszlán vallomása, 258.

<sup>107</sup> Moi, Feminista irodalomkritika, 241-243.

Mariamarral. Egy feminista hősnő rajzolódik ki előttünk, aki vérszomjjal tépi szét a falu nőtagjait, felszabadítva őket az élet alól, ahol a babonák, hiedelmek, az őket körülvevő társadalmi helyzet arra kényszerítik a nőket, hogy egész életükben domináltként, a patriarchátus által elnyomottként éljenek.

Bár Couto *Az oroszlán vallomása* című regényben bináris oppozíciókat állít fel, ami értelmezhető lehetne a patriarchális metafizika megvallásaként,<sup>108</sup> de ezen oppozíciók leírásával párhuzamosan dekonstruálja is azokat. A tűz – víz az egyik legklasszikusabb bináris oppozíció, amit a két nemhez kapcsolni szoktak. Couto a regény során szorosan összeköti a nőiséget a víz motívummal, de a portugálokkal is összekapcsolja: „Azt hitték, fehér emberek vagyunk. Ezért neveztek minket dombe-nak, ahogy a halakat. Ahogy a portugálokat hívják századok óta, attól fogva, hogy itt kikötöttek. A tengerből érkeztek: csak a tengerben születhettek.” A Mariamarral való összekapcsolása során a víz pozitív jelentéssel bírt, hiszen a folyón menekült otthonról, a természet a folyópart szülte újjá miután ott csecsemőkorában eltemették valamint a teremtmény női isten korában az emberek egy nyelvet beszéltek a tengerekkel: egység és harmónia uralkodott. Couto amikor a portugálokkal kapcsolja össze a víz motívumot, egy komplex jelölőt hoz létre, hiszen negatív jelentéssel tölti meg, beleírja a gyarmatosítás tragédiáját. A portugálok évszázadokon át elnyomták Mozambik népeit, ezért amikor az író velük kapcsolja össze a víz motívumot, erővel ruházza fel. Tudva, hogy a feminin oldal mindig a negatív, dominált és hatalommal nem rendelkező oldal, kijelenthető, hogy Couto elvégzi ezzel a tűz – víz bináris oppozíció dekonstrukcióját.

Ahogy arra Urbán Bálint is rámutat, Mia Couto választott neve a legklasszikusabb férfi-nő dichotómiát kérdőjelezi meg. Az európai kultúrkörben, a latin és újlatin nyelvek esetében különösen, az a-ra végződő nevek női szubjektumra utalnak.<sup>109</sup> Férfiként választotta magának ezt a nevet, amit egy tudatos értékválasztásként értékelhetünk a nemek közti egyenjogúság mellett, de utalhat egy olyan meggyőződésre is, amivel Couto kétségbe vonja a világ femininre és maszkulinra való felosztását. Elemzésem során bemutattam, hogy a regény világában Couto megkonstruálja az literalitás – oralitás és a zsidó-keresztény – törzsi bináris oppozíciókat is. Ezeket nemcsak a férfiakkal és nőkkel felelteti meg, hanem beleíródnak a gyarmatosítás történetébe és Mozambik posztkoloniális valóságába. A feminista elméletek esetében nem mérvadó, hogy az írójuk nő vagy éppen férfi-e. Hasznosságát és érvényességét a kifejtett hatás

---

<sup>108</sup> Moi, *Feminista irodalomkritika*, 241-243.

<sup>109</sup> Urbán Bálint, „Nyelvteremtés és nemzetépítés,” 570.

feminista vagy szexista mibenléte határozza meg.<sup>110</sup> A nőket középpontba állító könyvek nem mind feministák, hiszen nőnek lenni biológiai meghatározottság, amiből nem következiknek egyértelműen a feminista politikai és filozófiai megfontolások.<sup>111</sup> *Az oroszlán vallomása* regény feminista mibenléte abban áll, hogy a nők kibeszéletlen történeteit, traumáit meséli el, mint a nemierőszak és a jogsérelmek azon formái, amik a pusztán női létből fakadnak. Couto a történelemkönyvek lapjairól hiányzó tipikusan női élményeket írja le, ami egyértelműen feminista attitűdre enged következtetni.<sup>112</sup> Couto egy elzárt észak-mozambiki világban tárja fel a nemek közti hatalmi viszonyokat, a mozambiki nők helyzetére reflektál, ami különösen elhallgatott téma a nyilvánosságban. Dramaturgiai eszközként a nőket elnyomó társadalmi viszonyok bemutatására bináris oppozíciókat használ, ezzel dekonstruálja is azokat. Ez az a módszer, a bináris oppozíciók dekonstrukciója, amivel Couto elvégzi a női nem felszabadítását a nyelvi- kulturális térben.

---

<sup>110</sup> Moi, *Feminista irodalomkritika*, 235.

<sup>111</sup> Moi, *Feminista irodalomkritika*, 236-237.

<sup>112</sup> Moi, *Feminista irodalomkritika*, 236-237.

## Bibliográfia

Bhabha, Homi K. "Of mimicry and Men." In *The Location of Culture.*, 89-92. London, New York: Routledge, 1994.

Brugioni, Elena. *Mia Couto: Representação, História(s) e pós-colonialidade.* Braga: Universidade do Minho, Centro de Estudos Humanísticos, Edições Húmus, 2013.

Cavacas, Fernanda. *Mia Couto. Um moçambicano que diz Moçambique em português.* Lisboa: Clássica Editora, 2015.

Couto, Mia. *Az oroszán vallomása* (ford. Pál Ferenc). Budapest: Európa Kiadó, 2016.

Couto, Mia: *Pensageiro Frequente.* Lisboa: Caminho, 2010.

Engels, Friedrich. *A család, a magántulajdon és az állam eredete.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1982.

Freyre, Gilberto. *Udvarház és szolgaszállás* (ford. S. Tóth Eszter). Budapest: Gondolat, 1985.

Glasenapp, Helmuth von. *Az öt világvallás.* Budapest: Gondolat, 1975.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Előadások a világtörténet filozófiájából* (ford. Szemere Samu). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.

Hutcheon, Linda. *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction.* Routledge: New York – London, 1995.

Machado Paiani, Flavia Renata. "Mia Couto e a reescrita da história: o 25 de Abril em Vinte e Zinco." *Revista Brasileira de História & Ciências Sociais* vol. 2, no 4 (2010): 96-107.

Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága (szerk.): *Biblia.* Budapest: Kálvin János Kiadó, 2019.

Márquez, Gabriel García. *Száz év magány* (ford. Székács Vera). Budapest: Európa Könyvkiadó, 1980.

Moi, Toril. "Feminista irodalomkritika." In *Bevezetés a modern irodalomelméletbe. Összehasonlító áttekintés*, szerk. Ann Jefferson és David Robey, 233-253. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

Pál Ferenc (szerk.). *Álomvadászok. Portugál-afrikai elbeszélések.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012.

Pál Ferenc. "Afrika portugál nyelvű irodalmairól." *Nagyvilág*, 53. évf., 11. szám (2008): 1116–1122.

Pessoa, Fernando. "Portugál tenger." In *Hesperidák kertje. Az ibéri világ költészete II. Portugál és gallego nyelvű költészet*, szerk. Benyhe János, 259. Budapest: Európa, 1971.

Rothwell, Phillip. *A Postmodern Nationalist. Truth, Orality and Gender in the Work of Mia Couto*. Lewisburg: Bucknell University Press, 2004.

Rákóczi István. *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*. Budapest: Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2006.

S. Laczkó András. "Kávé, cukor, iszony." *Irodalomtörténeti Közlemények*, sz. 127 (2023): 432-469.

Said, Edward W. *Orientalizmus* (ford. Péri Benedek). Budapest: Európa, 2000.

Sloterdijk, Peter. *Palácio de Cristal. Para Uma Teoria Filosófica da Globalização* (ford. Manuel Resende) Lisboa: Relógio d'Água, 2008.

Sousa Santos, Boaventura de. "Entre próspero e Caliban. Colonialismo, pós-colonialismo e interidentidade." *Novos Estudos* no. 66 (2003): 23-52.

Sousa, Vitor. "O Estado Novo, a cunhagem da palavra 'portugalidade' e as tentativas da sua reabilitação na atualidade." *Estudos em Comunicação* vol. 1, no. 25 (2017): 287-312.

Szabó Daniella. "A portugál nyelvű afrikai irodalom Magyarországon." In *Irodalmak Afrikában* (szerk. Biernaczky Szilárd). *Helikon Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 66. évf. 4. szám (2020): 632-638.

Szelényi Iván. "Varázstalanítás – Jegyzetek Max Weber modernitáselméletéhez." *Holmi*, 26. évf. 11. sz. (2014): 1395-1403.

Szilágyi István. "A birodalmi retorikától a Portugálul Beszélő Országok Közösségéig (Geopolitikai kódok és dekolonizáció Portugáliában, 1928-1996)," *Valóság*, 8 sz. (2013): 24-34.

Urbán Bálint. "Nyelvteremtés és nemzetépítés. Mia Couto és a mozambiki próza." In *Irodalmak Afrikában* (szerk. Biernaczky Szilárd). *Helikon Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 66. évf. 4. szám (2020): 567-576.

Urbán Bálint. "A luzofón posztkolonialitás elmélete és az afrikai portugál nyelvű irodalmak." *Alföld*, 71, 6. sz. (2020): 72-84.

Varga Boglárka. "Miért emelkedik ki a Zöld-foki-szigetek az afrikai országok közül?" In *Az Eiffel-torony árnyékában. Majoros István 70 éves*, szerk. Búr Gábor, Székely Gábor és Pál István, 703-717. Budapest: ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2019.

## Internetes hivatkozások

Dicionário Priberam da Língua Portuguesa, Honlap: <https://dicionario.priberam.org/lusotropicalismo>. Megtekintve: 2024.11.24.

Elaine Cristina Ferreira Duarte: Tráfico atlântico de escravos, Honlap: [https://historialuso.an.gov.br/index.php?option=com\\_content&view=article&id=5141&Itemid=336](https://historialuso.an.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=5141&Itemid=336). Megtekintve: 2024.11.24.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$paises-africanos-de-lingua-oficial-portuguesa](https://www.infopedia.pt/artigos/$paises-africanos-de-lingua-oficial-portuguesa). Megtekintve: 2024. 12. 29.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$independencia-das-colonias-portuguesas-em](https://www.infopedia.pt/artigos/$independencia-das-colonias-portuguesas-em). Megtekintve: 2025.01.04.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$luandino-vieira](https://www.infopedia.pt/artigos/$luandino-vieira). Megtekintve: 2025.01.05.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$guine-equatorial](https://www.infopedia.pt/artigos/$guine-equatorial). Megtekintve: 2024.12.21.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$lusofonia?uri=lingua-portuguesa/lusofonia](https://www.infopedia.pt/artigos/$lusofonia?uri=lingua-portuguesa/lusofonia). Megtekintés: 2025.01.03.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$guerra-civil-mocambicana](https://www.infopedia.pt/artigos/$guerra-civil-mocambicana). Megtekintés: 2025.01.07.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: [https://www.infopedia.pt/artigos/\\$samora-machel](https://www.infopedia.pt/artigos/$samora-machel). Megtekintés: 2025.01.07.

Infopédia Dicionários Porto Editora, Honlap: <https://www.infopedia.pt/dicionarios/lingua-portuguesa/genito->. Megtekintés: 2024.11.26.